

Inleiding Jongeren en politiek in verandering

Marc Hooghe en Kaat Smets

Politieke socialisatie vormt een van de basisfuncties van elk politiek systeem: telkens opnieuw wordt een nieuwe generatie burgers gevormd, die al dan niet de kenmerkende attitudes en gedragspatronen van een politiek systeem overneemt. In tijden van politieke stabiliteit wordt dit proces van politieke socialisatie vaak als evident beschouwd: jongeren nemen in aanzienlijke mate de normen en waarden van een eerdere generatie over, en zo wordt de continuïteit van het functioneren van het politieke systeem bewaard. De klassieke studies over politieke socialisatie, bijvoorbeeld, lieten zien dat jongeren heel vaak de partijvoorkeur van hun ouders gewoonweg overnemen. In periodes van snelle politieke transitie, daarentegen, ligt politieke socialisatie veel minder voor de hand. Jongeren worden immers geconfronteerd met bijzonder snel wijzigende randvoorwaarden, en het is daarom weinig functioneel dat ze dezelfde attitudes en gedragspatronen zouden ontwikkelen als generaties dat enkele decennia geleden deden. Als men het heeft over de verhouding tussen jongeren en het politieke systeem, dan wordt er heel vaak geredeneerd in termen van een tekort-model: men heeft dan vooral aandacht voor wat jongeren niet doen in vergelijking met de generatie van hun ouders. Het gedragspatroon dat kenmerkend is voor een nieuwe jongere generatie wordt dan bijna altijd gezien als een tekortkoming ten opzichte van het model dat werd gevestigd door eerdere cohortes.

Ook nu kan zonder meer gesteld worden dat het politieke systeem van de meeste landen in West-Europa in een bijzonder snel tempo evolueert. Globaliseringsprocessen dwingen de bestaande politieke systemen hiertoe (Kriesi *et al.*, 2012). Natiestaten moeten in toenemende mate hun macht delen met diverse supranationale organisaties, en de hieruit volgende multilevelstructuur kan ervoor zorgen dat politieke besluitvormingsprocessen ondoorzichtig en complex worden. Een bestuursniveau wordt hierdoor ook gedwongen constant in interactie te treden met andere bestuursniveaus, wat de slagkracht van bijvoorbeeld nationale regeringen of parlementen ernstig kan beperken (Hooghe, 1992). Globalisering zorgt ook voor een toename van de culturele diversiteit in onze samenlevingen, wat met name bij sommige bevolkingsgroepen en bij politieke entrepreneurs leidt tot een benadrukken van de eigen lokale identiteit.

Ook traditionele *linkage*-mechanismen tussen burger en politiek systeem zijn aan erosie onderhevig. Partij-identiteiten en welomlijnde ideologische banden zijn fel verzwakt, waardoor de individuele kiezer in mindere mate gebonden is aan één welbepaalde partij of ideologie (Dassonneville, 2013). Het belang van electorale politiek voor het verbinden van burgers aan het politieke systeem is daardoor in belangrijke mate verzwakt.

Het zou echter foutief zijn deze maatschappelijke evoluties louter vanuit een tekort-model te benaderen. Uiteraard kunnen we ervan uitgaan dat sommige klassieke functies van het politieke systeem in de toekomst minder belangrijk zullen worden als de huidige evoluties zich verderzetten, met name bij jongere leeftijdsgroepen. Zo wijzen studies erop dat de opkomst bij verkiezingen stelselmatig daalt, en ook het lidmaatschap van politieke partijen lijkt in de meeste westerse democratieën snel af te kalven. Andere vormen van maatschappelijk engagement lijken daarentegen steeds belangrijker te worden, hoewel nog niet altijd duidelijk is of het politieke systeem op een adequate manier met deze nieuwe participatievormen kan of wil omgaan (Norris, 2011). Andere auteurs zijn dan weer bijzonder sceptisch over deze nieuwe participatievormen, die volgens hen ook niet de bedoeling hebben om op een betekenisvolle manier in interactie te treden met het politieke systeem (Milner, 2010). In de huidige stand van het onderzoek is het allicht te vroeg om een definitieve uitspraak te doen over deze vraag, en in het symposium van dit themanummer blijkt ook duidelijk dat de meningen hieromtrent sterk verdeeld zijn onder de auteurs.

Gelet op deze snelle ontwikkelingen, ligt het voor de hand om de politieke houdingen en gedragingen van jongeren niet zozeer te interpreteren vanuit een tekort-model, maar veeleer vanuit een aanpassingsmodel. Gelet op alle snelle maatschappelijke en politieke evoluties, is het weinig zinvol dat jongeren precies dezelfde politieke houdingen zouden ontwikkelen als voorgaande generaties. We verwachten dus dat de nieuwe generatie jongeren op een andere manier met het politieke systeem zal omgaan dan we dat traditioneel gewend zijn (Neundorf, Smets & García-Albacete, 2013). De afgelopen jaren is er daarom bijzonder veel onderzoek gebeurd naar de houding van jongeren ten opzichte van het politieke systeem – zowel in de Lage Landen als daarbuiten. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om onderzoek naar traditionele socialisatie-agenten, zoals het onderwijssysteem of het ouderlijk gezin. Maar tegelijk zien we heel veel onderzoek ontstaan naar nieuwe socialisatie-agenten, zoals met name het internet en andere vormen van informele netwerken.

In dit themanummer van *Res Publica* brengen we een overzicht van recent onderzoek uit België en Nederland.¹ In een eerste bijdrage belicht Kaat Smets het verschijnsel van de opkomstkloof tussen oudere en jongere leeftijdsgroepen: in de meeste westerse politieke systemen ligt de deelname bij verkiezingen duidelijk lager bij de jongste leeftijdsgroep dan bij ouderen. Opmerkelijk is bovendien dat die opkomstkloof groter lijkt te worden, wat ons toelaat te veronderstellen dat de reeds geobserveerde daling van de globale opkomst bij verkiezingen zich in de toekomst allicht

nog verder zal zetten. In het artikel wordt nagegaan of de opkomstkloof kan worden verklaard door elementen van electorale competitie: worden jongeren bijvoorbeeld wel aangezet tot deelname aan verkiezingen, als de strijd tussen de partijen bijzonder spannend blijkt? De resultaten laten echter zien dat er geen significant verband is tussen de mate van electorale competitie en de grootte van de opkomstkloof. Dat betekent met andere woorden dat de lagere deelname van jongeren niet kan verklaard worden door min of meer toevallige elementen, die verbonden zijn aan één bepaalde stembusgang. De resultaten suggereren dus dat de opkomstkloof structureel van aard is, en allicht ook in de toekomst de bereidheid van nieuwe generaties burgers om nog verder hun stem uit te brengen blijvend zal beïnvloeden.

Cecil Meeusen belicht in haar bijdrage een politieke attitude die juist kenmerkend wordt geacht voor nieuwe maatschappelijke gevoeligheden: het milieubewustzijn. Haar onderzoek toont aan dat ook bij 14-jarige jongeren milieubewustzijn reeds kan beschouwd worden als een duidelijk ontwikkelde attitude. Die attitude wordt echter voor een flink stuk gevormd onder invloed van beide ouders en wordt mede bepaald door de mate van politieke discussie binnen het gezin. De studie toont daarom duidelijk aan dat we niet al te gemakkelijk mogen meestappen in een zwart-witverhaal. Hoewel het trendy is om te stellen dat jongeren tegenwoordig hun heel eigen netwerken en mobilisatiekanalen ontwikkelen, en zich zo veel autonomer kunnen opstellen ten opzichte van de generatie van hun ouders, zien we dat ouders, en meer in het algemeen de kenmerken van het gezin, nog altijd van groot belang zijn. Dat verklaart overigens meteen waarom er hierin sprake is van blijvende ongelijkheden. Niet alleen politieke houdingen en gedragingen worden nog steeds overgedragen van de ene generatie naar de volgende, dat geldt uiteraard ook voor socio-economische status, die op zijn beurt een rechtstreeks gevolg heeft op het politiek functioneren van actoren.

Datzelfde milieubewustzijn staat ook centraal in de bijlage van Peter Thijssen. Hij vertrekt vanuit een lokaal initiatief rond geplande infrastructuurwerken in de Belgische havenstad Antwerpen. Jongeren blijken vanuit een sterk milieubesef heel sterk geneigd deel te nemen aan een lokaal referendum rond deze vorm van lokaal ongewenst landgebruik. Context blijkt hierin een belangrijke rol te spelen. Zodra geplande infrastructuuradaptaties in de eigen achtertuin plaatsvinden, verschilt het participatiepatroon van jongeren nog maar weinig van dat van oudere cohortes. De overgang naar nieuwe participatievormen betekent dus niet noodzakelijk dat oudere vormen hiermee volledig op de achtergrond zouden verdwijnen.

Terwijl de empirische bijdragen van dit themanummer vooral proberen feitelijke trends en gegevens te analyseren, blijft natuurlijk de vraag welke gevolgen dit allemaal kan hebben op het functioneren van de democratie. In het symposium gaan we uitvoerig in op dit debat. We vertrekken vanuit een prikkelende bijdrage van de Canadese politicoloog Henry Milner. Hij erkent dat jongere leeftijdsgroepen meer en meer een beroep doen op het internet, maar zijn stelling is dat dit weinig bij-

draagt aan het functioneren van de democratie. Integendeel zelfs: Milner gaat ervan uit dat het functioneren van politieke internetmobilisatie fundamenteel in strijd is met het functioneren van de representatieve democratie. Het is allemaal wel mooi dat burgers nu hun mening kunnen twitteren en sms-en, maar de bestuurbaarheid van het politieke systeem lijkt hieronder danig te lijden. Internetmobilisatie is niet representatief, heeft geen blijvende gevolgen, en is onverzoenbaar met het ontwikkelen van een op representatie gestoeld beleid, zo merkt Milner op. Het spreekt vanzelf dat een dergelijke duidelijke stellingname leidt tot de nodige replieken.

De bijdragen in deze bundel lossen zeker niet alle problemen op die centraal staan in het wetenschappelijk debat over de verhouding tussen jongeren en politiek. Veeleer brengen ze nuance en kritische bedenkingen bij, en dat is uiteraard ook de bedoeling. Al te vaak immers verzandt men, ook in wetenschappelijke kringen, in een debat tussen *believers* en *non-believers*. Terwijl de een al dat gedoe rond twitter maar niets vindt, gaat de ander er vanuit dat dit een prachtig open medium zal worden, waarin de ultieme utopie van een machtsvrije communicatie, zoals Habermas die heeft beschreven, eindelijk zal gerealiseerd worden. Beide opvattingen zijn natuurlijk onrealistisch. Er is, laten we zeggen, nog nooit een regering tot vallen gebracht enkel en alleen door een banaal twitterbericht. We gaan er inderdaad vanuit dat politiek bijzonder snel verandert, maar die verandering verloopt vaak zoals Max Weber al stelde: het oude verdwijnt nooit helemaal, en laat zich niet zomaar naar de achtergrond verdringen. Ook over twee of drie decennia zal het politieke systeem een geheel eigen mengeling opleveren van 'oude' en van 'nieuwe' argumenten. Wat wel fundamenteel lijkt te verschuiven, is de tijdsdimensie. Historische studies wijzen erop dat mobilisaties vroeger vaak decennia konden aanslepen, met elkaar opvolgende mobilisatiegolven (Hooghe & Deneckere (2002)). Huidige mobilisatiegolven hebben duidelijk een veel kortere duur, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de bezettingsacties die Henry Milner bespreekt. Die acties zijn daarom niet minder intens, of ze vragen niet minder inzet. Wel rijst de vraag of een dergelijke steekvlampolitiek inderdaad leidt tot een verdere democratisering van onze samenleving.

Noot

1. Door omstandigheden kon een manuscript van Hessel Nieuwelink en anderen, dat bedoeld was als wetenschappelijke bijdrage aan dit nummer, niet in het themanummer van *Res Publica* worden opgenomen. De betreffende bijdrage zal in beginsel deel uitmaken van *Res Publica* 2013/2 en kan alsdan uiteraard als zelfstandig artikel worden gelezen maar dient strikt genomen als onderdeel van het voorliggende themanummer over 'Jongeren en politiek' te worden beschouwd.

Bibliografie

- Dassonneville, R. (2013). Questioning Generational Replacement. An Age, Period and Cohort Analysis of Electoral Volatility in the Netherlands, 1971-2010. *Electoral Studies*, 32, ter perse.
- Hooghe, M. (1992). De invloed van het internationaal milieubeleid op de totstandkoming van het milieubeleid in Vlaanderen, *Res Publica*, 34 (1), 3-23.
- Hooghe, M. & Deneckere, G. (2002). Op het elan van de democratie. Emoties als mobilisatiefactor in de Belgische politieke geschiedenis, *Res Publica*, 44 (1), 97-117.
- Kriesi, H. *et al.* (2012). *Political Conflict in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Milner, H. (2010). *The Internet Generation: Engaged Citizens or Political Dropouts?* Lebanon, NH: University Press of New England.
- Neundorf, A., Smets, K. & García-Albacete, G. (2013). Homemade Citizens: The Development of Political Interest during Adolescence and Young Adulthood. *Acta Politica*, 48 (1), 92-116.
- Norris, P. (2011). *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.